

HAK ASASI MANUSIA DALAM PROSES SIASATAN KEMATIAN DI MALAYSIA: SUATU PENILAIAN SEMULA

*(Human Rights in the Investigation Process of Death in
Malaysia: A Reassessment)*

Shamshol Azwa Martadza
P106951@siswa.ukm.edu.my

Muhamad Helmi Md Said*
mhelmisaid@ukm.edu.my

Fakulti Undang-undang, Universiti Kebangsaan Malaysia.

Pengarang koresponden (*Corresponding author*): *

Rujukan makalah ini (*To cite this article*): Shamshol Azwa Martadza & Muhamad Helmi Md Said. (2023). Hak asasi manusia dalam proses siasatan kematian di Malaysia: Suatu penilaian semula. *Kanun: Jurnal Undang-undang Malaysia*, 35(1), 39–68. [https://doi.org/10.37052/kanun.35\(1\)no3](https://doi.org/10.37052/kanun.35(1)no3)

Peroleh: <i>Received:</i>	15/3/2022	Semakan: <i>Revised</i>	1/11/2022	Terima: <i>Accepted:</i>	7/12/2022	Terbit dalam talian: <i>Published online</i>	1/1/2023
------------------------------	-----------	----------------------------	-----------	-----------------------------	-----------	---	----------

Abstrak

Hak asasi manusia ialah suatu hak yang bukan sahaja dijamin oleh Perlembagaan Persekutuan Malaysia, tetapi juga pada peringkat antarabangsa. Artikel 2 Konvensyen Hak Asasi Manusia Eropah (ECHR) telah memberikan suatu perlindungan kepada seseorang individu untuk menikmati hidup berserta kepentingan yang dijamin oleh undang-undang. Penguatkuasaan undang-undang koroner haruslah sentiasa mendapat sokongan daripada pihak bertanggungjawab, terutamanya pemerintah sesebuah negara agar hak asasi ini sentiasa diterapkan dan dipelihara tanpa sebarang pencabulan. Kes kematian dalam tahanan, terutamanya yang melibatkan salah laku atau kecuaihan pihak polis, pihak penjara dan pihak hospital haruslah diberi perhatian khusus dan disiasat oleh koroner secara menyeluruh kerana melibatkan pencabulan hak asasi yang serius. Antara persoalan yang harus dipertimbangkan termasuklah berkenaan ECHR sebagai suatu model dalam perspektif global yang menggariskan panduan berkenaan inkuies ini. Kerangka perundangan domestik

berkenaan proses inkuies perlu dimurnikan dengan penerapan prinsip hak asasi yang boleh diaplikasi oleh koroner di Malaysia. Penulisan ini menganalisis aplikasi Artikel 2 ECHR dalam sistem perundangan bidang kuasa luar, iaitu United Kingdom dan Australia, dengan mengkaji kes dan perkembangan peruntukan undang-undang terkini sebagai suatu contoh bagi Malaysia agar koroner dapat melunaskan tugasnya dengan penuh integriti ketika mencari kebenaran melalui siasatan kematian atau inkuies yang efektif dan lebih sistematik.

Kata kunci: Inkuies, koroner, hak asasi manusia, pencabulan, kematian, keadilan jenayah

Abstract

Human rights are a right that is not only guaranteed by the Federal Constitution of Malaysia, but is also recognized at the international level. Article 2 of the European Convention on Human Rights (ECHR) has provided protection to an individual to enjoy life and interests as guaranteed by law. The enforcement of coroner's law must always have the support of responsible parties, especially the government of a country, so that these fundamental rights are always implemented and preserved without any violation. Cases of death in custody, especially those involving misconduct or negligence by the police, prison and hospital, should be given special attention and investigated by the coroner thoroughly as they involve serious violations of human rights. Among the questions that should be considered is the ECHR as a model in a global perspective that outlines the guidelines for this inquest. The domestic legal framework regarding the inquest process needs to be refined with the application of fundamental rights principles that can be applied by coroners in Malaysia. This writing analyzes the application of Article 2 of the ECHR in the legal system of foreign jurisdictions, namely the United Kingdom and Australia, by studying the cases and developments of the latest legal provisions as an example to Malaysia so that coroners can perform their duties with full integrity in seeking the truth through death investigation or an effective and more systematic inquest.

Keywords: Inquests, coroner, human rights, violation, death, criminal justice

PENGENALAN

Peranan koroner dalam sesuatu siasatan kematian atau inkues adalah signifikan, terutamanya apabila berhadapan dengan cabaran untuk menilai undang-undang agar hak asasi manusia sentiasa terpelihara dalam sistem keadilan jenayah. Siasatan kematian atau inkues ialah suatu prosedur bagi menyiasat sesuatu kematian secara tiba-tiba, serta tidak wajar atau ganas, yang penyebab kematiannya tidak diketahui, atau kerana kematian itu berlaku di penjara, tahanan polis atau jenis tahanan lain, seperti hospital yang mengendalikan pesakit dengan masalah kesihatan mental. Lazimnya, proses siasatan kematian ini berlandaskan perundangan domestik sesebuah negara. Di Malaysia, Bab XXXII Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) dan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019 ialah peruntukan atau rujukan utama yang menjadi panduan semasa menjalankan prosiding inkues ini.

Koroner di Malaysia memainkan peranan penting dalam siasatan kematian (inkues). Mahkamah koroner wujud daripada punca kuasa Bahagian VIII Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) bertajuk “Prosiding Khas” dalam Bab XXXII di bawah tajuk “Siasatan Kematian”. Terdapat 15 peruntukan seksyen dalam Bab XXXII, bermula daripada Seksyen 328 hingga 341A yang menerangkan perkara tersebut. Mahkamah khas koroner diberi kuasa untuk menjalankan semua siasatan kematian. Siasatan ini meliputi kes kematian dalam tahanan polis, kematian di dalam penjara, kes kematian di mana-mana pusat tahanan dan kes kematian orang tahanan di hospital, serta permintaan daripada Pendakwa Raya agar koroner mengadakan siasatan kematian. Siasatan juga dilakukan bagi semua kes kematian yang memerlukan siasatan yang dibuat di bawah Bab XXXII Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593). Antaranya termasuklah kematian yang disebabkan oleh:

- (1) Seseorang yang telah membunuh diri.
- (2) Seseorang yang telah dibunuh oleh orang lain atau dibunuh oleh binatang, jentera atau mati disebabkan oleh kemalangan.
- (3) Mati dalam keadaan yang menimbulkan syak munasabah bahawa orang lain telah melakukan suatu kesalahan.
- (4) Mayat yang tidak diketahui sebab kematiannya.
- (5) Mati mengejut.

Hak asasi harus menjadi pemangkin utama dalam sistem keadilan jenayah bagi menjamin keadilan dan kesaksamaan setiap warganegara berdasarkan sistem perlembagaan. Hak asasi manusia, seperti keadilan jenayah, hak untuk hidup atau kebebasan bersuara ialah suatu perkara yang penting bagi seseorang individu dalam sesebuah negara yang mendukung prinsip demokratik.

Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM) yang telah ditubuhkan oleh Parlimen di bawah Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597) mempunyai tanggungjawab untuk merealisasikan hak asasi manusia, khususnya apabila merujuk Seksyen 4(1)(d), Seksyen 4(2)(c), Seksyen 4(2)(d) dan Seksyen 12 Akta 597 Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597). Suruhanjaya ini bertanggungjawab untuk menerima dan menyiasat aduan berkenaan dakwaan pelanggaran hak asasi manusia, mengadakan inkuiri terhadap dakwaan pelanggaran hak asasi manusia oleh individu atau kumpulan tertentu serta melawat tempat tahanan dan membuat syor yang perlu. Bab 3 yang mengandungi Seksyen 12 Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597) ini telah memberikan kuasa untuk menyiasat atas kehendak sendiri atau membuat aduan kepada SUHAKAM. Peranan proaktif SUHAKAM ini dapat dilihat, terutamanya dalam kes siasatan kematian di Malaysia. Contohnya, dalam kes inkues Muhammad Adib, mahkamah membenarkan peguam SUHAKAM, Mansoor (2020), menjadi peguam pemerhati dalam inkues berkenaan. Selaras dengan perkembangan ini, mahkamah di Malaysia begitu berhati-hati ketika mempertimbangkan keterangan yang berkaitan dengan hak asasi dan kepentingan kemanusiaan ini semasa menjalankan siasatan kematian atau inkues. Masyarakat juga semakin cenderung untuk mengetahui punca kematian seseorang yang berada di bawah jagaan pihak berkuasa. Masyarakat mula menunjukkan minat terhadap prosiding siasatan kematian si mati yang dilakukan oleh koroner dan pihak yang terlibat. Walau bagaimanapun, prosiding siasatan ini perlu dilakukan dengan penuh integriti untuk memberikan keadilan kepada si mati dan ahli keluarganya.

PERMASALAHAN SIASATAN KEMATIAN DI MALAYSIA

Seksyen 337 Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) memberikan bidang kuasa dan budi bicara kepada majistret untuk mengadakan siasatan bagi membuktikan fakta tentang penyebab sesuatu kematian. Walau bagaimanapun, didapati bahawa siasatan kematian atau inkues di bawah

Kanun Tatacara Jenayah dianggap sebagai ketinggalan zaman, kuno dan amat memerlukan reformasi dan penyemakan undang-undang terkini (Nurfajri, 2010). Jika dibandingkan dengan bidang kuasa luar yang lain, undang-undang siasatan koroner telah menjalani proses pembaharuan undang-undang yang lebih sistematik dan efektif berbanding dengan negara Malaysia.

Dalam kes *Teoh Meng Kee v. PP* [2014] 7 CLJ 1034, Hakim Mahkamah Rayuan, Mah Weng Kwai telah menyatakan bahawa siasatan kematian tidak sama seperti perbicaraan jenayah, iaitu tiada pengadu dan pendakwa raya, serta tidak ada tertuduh untuk diadili. Seksyen 328 Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) telah mentafsirkan punca kematian yang perlu disiasat oleh koroner ketika menjalankan tugasnya. Selain itu, contoh lain, seperti Konvensyen mengenai Hak Asasi Eropah 1950 dan Konvensyen Hak Asasi Amerika 1978, menunjukkan bahawa hak asasi manusia ialah prinsip yang secara globalnya didukung oleh kebanyakan negara dengan nilai penerapan agama, budaya dan sosiologi, serta menjadi satu daripada falsafah dalam sistem keadilan sesebuah negara, walaupun terdapat batasan mengikut kesesuaian yang berbeza-beza (Abdul Aziz Bari, 2000).

Selanjutnya, Seksyen 334 Kanun Tatacara Jenayah turut memperuntukkan siasatan tentang punca kematian seseorang yang berada dalam jagaan pihak polis, pihak penjara atau pihak hospital. Contohnya, kes yang melibatkan tahanan (seorang tertuduh), iaitu Wong Kok Leong, yang telah terjun dari tingkat atas Kompleks Mahkamah Georgetown, Pulau Pinang dan meninggal dunia akibat kecederaan parah pada kepala dengan keadaan tangan masih bergari. Sebuah organisasi bukan kerajaan (NGO) yang memperjuangkan hak asasi individu dalam tahanan, iaitu Menghapuskan Kematian dan Penderaan dalam Tahanan (EDICT) telah dimaklumkan oleh pihak berkepentingan, iaitu pihak keluarga, seterusnya menggesa agar inkues dijalankan di bawah Seksyen 334 Kanun Tatacara Jenayah ini (*Malaysiakini*, 2020). Undang-undang atau arahan amalan domestik berkenaan tatacara siasatan kematian atau inkues tidak mengiktiraf dan melindungi hak asasi si mati dan pihak berkepentingan secara menyeluruh di Malaysia. Oleh sebab itu, isu pencabulan hak asasi semasa menjalankan prosiding inkues haruslah dikenal pasti dan ditambah baik.

Kajian ini memfokuskan hak asasi dalam penyiasatan kematian atau inkues di Malaysia. Hak asasi yang sering dicabuli semasa proses inkues yang menimbulkan pelbagai isu dan cabaran di Malaysia akan dikupas. Peruntukan undang-undang yang berkaitan dengan tatacara inkues

dan prinsip hak asasi yang diaplikasi oleh mahkamah di Malaysia akan dibincangkan untuk menunjukkan kesan pencabulan hak asasi ini semasa prosiding inkues dijalankan. Di samping itu, kajian ini turut menganalisis dua undang-undang utama, iaitu Kanun Tatacara Jenayah dan Arahan Amalan 2/2019, berkenaan proses inkues. Pengkaji juga merujuk instrumen atau nas perundangan lain, sekiranya berkaitan. Analisis untuk menentukan, sama ada proses inkues yang dijalankan oleh koroner di Malaysia ini selaras dengan peruntukan yang berkaitan dengan hak asasi manusia atau tidak juga turut dilakukan.

KAEDAH PENYELIDIKAN

Secara umumnya, kajian ini ialah kajian perundangan tulen (*pure-legal research*). Secara khususnya, kaedah analisis kandungan (*content analysis*) akan digunakan ketika meneliti undang-undang yang berhubung dengan siasatan kematian atau inkues, khususnya prinsip undang-undang yang diperoleh daripada kes yang telah diputuskan. Kanun Tatacara Jenayah dan Arahan Amalan 2/2019 juga diteliti bagi memastikan, sama ada terdapat kelompangan nas perundangan yang khusus di Malaysia atau tidak. Data bagi penulisan ini akan dikumpulkan melalui sumber primer dan sekunder. Sumber primer terdiri daripada statut, kes dan temu bual. Sumber sekunder pula terdiri daripada bahan, seperti artikel jurnal, kertas persidangan dan buku. Penyelidikan ini menggunakan metodologi kajian kualitatif atau doktrinal, iaitu kaedah pengumpulan data melalui pemerhatian atau dokumen analisis kandungan undang-undang (Anwarul, 2007).

TAKRIFAN

Berdasarkan *Black's Law Dictionary*, perkataan siasatan kematian atau inkues boleh ditakrifkan sebagai siasatan oleh koroner atau pemeriksa perubatan, berserta dengan bantuan juri, tentang cara kematian seseorang yang telah mati dalam keadaan yang mencurigakan atau yang telah mati di penjara atau pusat tahanan (Garner, 2004). Berdasarkan *Kamus Dewan* versi atas talian, "koroner" bermaksud pegawai awam yang menyiasat kes kematian mengejut (secara luar biasa) yang puncanya disyaki berkaitan dengan kes jenayah.

Berdasarkan peruntukan undang-undang bertulis di Malaysia, hak asasi manusia telah ditafsirkan di bawah Seksyen 2 Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597). Seksyen ini merujuk kebebasan

asasi seperti yang termaktub dalam Bahagian Dua Perlembagaan Persekutuan. Bahagian Dua Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang mengandungi Perkara 5 Bahagian II Perlembagaan Persekutuan Malaysia berkenaan “Kebebasan diri” telah memperuntukkan bahawa tiada seorang pun yang boleh diambil nyawanya atau dilucutkan kebebasan dirinya, kecuali mengikut undang-undang. Hak asasi juga merangkumi segenap aspek kehidupan, sama ada dari segi jasmani atau rohani, yang tidak boleh dinafikan dan suatu perkara yang signifikan dalam perkembangan potensi seseorang individu (Tunku Sofiah, 1996). Oleh sebab itu, jika dilihat dari perspektif yang lebih luas, terdapat kesinambungan isu hak asasi manusia dalam proses siasatan kematian. Hak asasi ini seharusnya menjadi tonggak dalam sistem keadilan jenayah di Malaysia. Subtopik seterusnya akan membincangkan secara terperinci tentang analisis kepentingan dan peranan hak asasi manusia yang telah dipertanggungjawabkan kepada seseorang koroner dalam penyiasatan sesuatu kes, di samping penilaian undang-undang yang berkaitan dengannya.

KEPENTINGAN DAN PERANAN HAK ASASI MANUSIA DALAM KES INKUES DI MALAYSIA

Kes siasatan Laporan Mati Mengejut harus diselesaikan dalam tempoh satu bulan dari tarikh pendaftaran kes tersebut di mahkamah seksyen koroner berdasarkan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019. Garis panduan lain, seperti kes siasatan kematian atau inkues am juga hendaklah diselesaikan dalam tempoh sembilan bulan dari tarikh pendaftaran kes. Kes siasatan kematian di dalam tahanan pula hendaklah diselesaikan dalam tempoh enam bulan dari tarikh pendaftaran kes. Penyelesaian kes dalam tempoh ini ialah contoh terbaik yang menunjukkan bahawa prinsip hak asasi manusia telah berjaya diadun dengan peruntukan undang-undang di Malaysia.

Kes kematian di penjara atau di hospital juga perlu disiasat oleh koroner, sekiranya koroner mendapati bahawa siasatan kematian ini penting untuk mengetahui punca kematian dalam tahanan tersebut. Selain itu, antara kes terkini yang mencuri tumpuan warga Malaysia yang diberi liputan meluas di media massa termasuklah kes kematian Surendran dan Sivabalan yang berlaku di lokap Ibu Pejabat Polis Daerah Gombak (IPD Gombak). Perbezaan tempoh kematian yang singkat antara kedua-dua tahanan ini, iaitu sebulan, telah menimbulkan pelbagai persoalan, sama ada hak asasi dan kepentingan seseorang tahanan dipelihara atau tidak.

Malah, berdasarkan siasatan awal, punca sebenar kematian kedua-dua tahanan ini dikatakan berkaitan dengan salah laku pihak Polis Diraja Malaysia (PDRM). Hal ini menimbulkan persoalan penting tentang jaminan bahawa hak asasi seseorang individu tidak akan dicabuli sekiranya berada dalam tahanan polis (Amnesty, 2021). Antara sebab kematian yang dikenal pasti termasuklah pengabaian pihak polis. Hal ini boleh dilihat dalam kes *Chandra A/L Perumal* [2015] 5 LNS 108 apabila koroner memutuskan bahawa pegawai dan anggota polis daripada IPD Cheras dan Dang Wangi telah melakukan pengabaian salah (*unlawful omission*) sehingga menyebabkan kematian si mati. Hal ini berlaku apabila pegawai yang bertugas tidak memberikan ubat kepada si mati untuk merawat penyakitnya. Malah, pegawai tersebut tidak mengambil tindakan sewajarnya apabila keadaan kesihatan si mati agak teruk yang mewajarkannya dihantar dan dirawat segera di hospital.

Berita kematian tahanan lain, seperti Kugan, Syed Azlan, Mohd Fadzin, N. Dharmendran, Kamarulnizam dan Cheah Chin Lee, sememangnya telah membuka mata banyak pihak. Hal ini berkenaan kepentingan dan peranan untuk merealisasikan hak asasi manusia, bukan sahaja terhadap si mati, tetapi juga pihak berkepentingan, iaitu ahli keluarga terdekat, yang menderita secara emosi disebabkan kematian tersebut. Tindakan undang-undang harus diambil segera oleh pihak berkepentingan ini, sekiranya ada kerana terdapatnya *locus* (*Kaliamah a/p Rajan dan lain-lain lwn Superintendan Wooi Kooi Cheang, Ketua Polis Daerah Tampin, Negeri Sembilan dan lain-lain* [2020] 12 MLJ 334). Arahan Amalan Nombor 2/2019 turut menggariskan perkara “Bila Siasatan Kematian Perlu Diadakan”. Arahan amalan ini menerangkan waktu siasatan kematian perlu dilakukan. Hal ini adalah penting terutamanya dalam kes kematian yang menurut pandangan keluarga atau anggota masyarakat yang berkepentingan demi membantu mengekalkan keyakinan orang ramai terhadap pentadbiran keadilan, perkhidmatan kesihatan atau agensi awam lain. Oleh sebab itu, berdasarkan senario kematian yang berlaku di dalam tahanan ini, sememangnya implementasi hak asasi harus diberi perhatian khusus agar tidak dicabuli. Insiden yang serupa juga berlaku dalam kes *Benedict Thanilas* [2021] 1 CLJ apabila koroner memutuskan bahawa kematian si mati adalah disebabkan oleh serangan jantung. Namun begitu, tidak dapat dinafikan kemungkinan terdapatnya pengabaian salah (*unlawful omission*) oleh pihak polis sehingga menyebabkan kematian si mati dengan cara tidak memberikan ubat untuk merawat penyakitnya. Malah, terdapat juga kemungkinan bahawa pihak polis tidak mengambil

tindakan yang sewajarnya untuk memastikan kesihatan si mati sentiasa berada dalam keadaan yang baik dan terkawal.

Selain ahli keluarga terdekat, terdapat beberapa kategori lain yang telah disenaraikan dalam Bahagian 5(B)(a) hingga (d) Arahan Amalan Bil. 2 Tahun 2019 sebagai orang yang berkepentingan. Koroner harus menggunakan budi bicara sebelum memberikan kebenaran kepada pihak berkepentingan ini dengan mempertimbangkan bukti berkenaan kepentingan dan perwakilan. Prinsip ini telah diaplikasikan dalam kes *Sara Lily & Anor v. PP* [2004] 7 CLJ 335. Mahkamah telah menggunakan ujian *real, substantial and reasonable right* ketika menentukan pihak berkepentingan dalam kes ini. Hasilnya, peguam yang mewakili pemohon telah diputuskan sebagai pihak berkepentingan. Hal ini menyebabkan permohonan Majlis Peguam yang tidak dibenarkan untuk bertanya soalan kepada saksi telah ditolak. Setelah meneliti kepentingan dan peranan hak asasi dalam proses inkues, peruntukan atau kerangka undang-undang sedia ada di Malaysia akan dianalisis dalam subtopik seterusnya agar isu yang berkaitan dengan pencabulan hak asasi ini dapat dikenal pasti.

UNDANG-UNDANG INKUES DI MALAYSIA

Di Malaysia, prosiding inkues atau siasatan kematian secara umumnya termaktub dalam beberapa peruntukan undang-undang bertulis berserta garis panduan, iaitu di bawah peruntukan Bab XXXII Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) dan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019 yang disertakan dengan surat iringan Ketua Hakim Negara. Peruntukan undang-undang dan garis panduan ini menjadi rujukan utama bagi koroner semasa menjalankan siasatan kematian, terutamanya berdasarkan peruntukan Seksyen 337 hingga Seksyen 341A Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593) yang memberikan panduan tentang fungsi inkues, serta tatacara yang berkaitan. Berdasarkan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019 ini juga, sesuatu siasatan kematian telah dikhususkan untuk dijalankan di mahkamah khas koroner, dan Hakim Seksyen Mahkamah tersebut akan bertindak sebagai koroner.

Selain itu, siasatan kematian oleh koroner haruslah tidak bersifat seperti perbicaraan biasa di mahkamah, iaitu tiada pihak yang mendakwa atau membela, serta tiada sabitan atau hukuman pada akhir siasatan kematian tersebut. Secara eksklusifnya, siasatan kematian ini dijalankan oleh koroner dengan bantuan Timbalan Pendakwa Raya dan peguam lantikan keluarga atau pihak berkepentingan seperti yang telah diputuskan dalam kes *Re Teoh Beng Hock* [2010] 1 MLJ 715, [2010] 2 CLJ 192.

Koroner diberi tanggungjawab dan budi bicara yang luas dalam pengendalian prosiding inkues bagi memastikan persoalan yang berkaitan dengan kematian si mati dapat dirungkaikan pada akhir prosiding. Prosiding inkues di Malaysia dilakukan berdasarkan proses inkuiri, bukannya bersifat perbicaraan, serta harus mengikut tatacara dan peruntukan yang telah ditetapkan (*Attorney General of Malaysia v. Mohd Kassim Bin Mohd Hamid* [2020] *MLJU* 1292). Arahan Amalan No. 2 tahun 2019, secara jelasnya telah menzahirkan prinsip ini. Dalam masa yang sama, budi bicara atau bidang kuasa koroner dalam prosiding inkues turut tertakluk pada batasan tertentu. Dalam batasan ini, siasatan kematian hanya berfungsi sebagai usaha untuk membuktikan fakta melalui proses inkuiri atau penyiasatan yang tidak seperti perbicaraan. Berdasarkan siasatan kematian yang bersifat inkuiri ini, persoalan berkenaan prejudis (*embarrassment*) tidak akan timbul di mahkamah. Hal ini dikatakan demikian kerana peranan koroner yang kritikal ketika menggunakan budi bicaranya dipraktikkan seluruhnya agar kebenaran sesuatu fakta dapat dibuktikan melalui keterangan saksi inkues.

Bagi siasatan kematian yang melibatkan seseorang tahanan, sama ada di penjara atau sebarang institusi lain, seperti pusat tahanan mental, peruntukan di bawah Seksyen 334 Kanun Tatacara Jenayah akan terpakai. Hal ini ialah kewajipan mandatori bagi seseorang koroner itu bagi menjalankan inkues untuk mengetahui fakta, terutamanya penyebab kematian tersebut. Berdasarkan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019 juga, tidak ada saksi dalam prosiding inkues yang diwajibkan untuk menjawab pertanyaan yang cenderung untuk menganiaya dirinya sendiri (*incriminate himself*). Sekiranya seseorang koroner mendapati bahawa saksi yang hadir untuk memberikan keterangan telah diajukan pertanyaan seperti itu, koroner harus memaklumkan hak saksi untuk tidak menjawab pertanyaan tersebut. Sekiranya terdapat mana-mana pihak berkepentingan yang tidak berpuas hati terhadap dapatan (*verdict*) selepas sesuatu inkues selesai dijalankan, suatu permohonan *revision* atau semakan boleh dikemukakan kepada mahkamah tinggi seperti yang telah diputuskan dalam kes *Re Rumie Mahlie, Deceased* [2007] 10 *CLJ* 697 bagi mengelakkan ketidakadilan undang-undang atau pencabulan hak asasi.

Secara ringkasnya, kelancaran prosiding inkues ini turut bergantung pada peranan yang signifikan oleh pihak yang terlibat sehinggalah suatu rumusan berkenaan punca kematian si mati dapat disimpulkan oleh koroner melalui pembuktian fakta yang dikemukakan kepadanya. Isu yang timbul

harus ditangani dengan efisien agar suatu keputusan yang memberikan keadilan kepada semua pihak dapat dicapai.

ISU DALAM KES INKUES DI MALAYSIA

Di Malaysia, kes inkues, seperti *Teoh Beng Hock*, *Muhammad Adib dan Nora Anne Quoirin* [2021] 1 LNS 6, telah mencuri perhatian warga Malaysia dan mendapat liputan yang sangat meluas dalam media massa. Mahkamah khas koroner yang menjalankan kes inkues ini mempunyai tanggungjawab dan amanah yang perlu dipikul berserta integriti untuk mencari kebenaran di sebalik fakta kes ini. Sistem keadilan yang jitu turut memainkan peranan untuk memastikan hak asasi tidak dicabuli dengan mudah, di samping prosiding inkues dijalankan dengan tepat, cepat dan telus dengan mengaplikasikan prinsip perundangan sedia ada. Antara isu penting yang timbul dalam pengendalian sesuatu siasatan kematian yang boleh membawa kepada pencabulan hak asasi termasuklah penentuan sesuatu dapatan siasatan kematian, terutamanya dalam kes berprofil tinggi (*high-profile multiple homicides*). Dalam hal ini, koroner mempunyai kecenderungan untuk bergantung sepenuhnya pada laporan autopsi sahaja, walaupun terdapat tekanan daripada orang awam untuk mengetahui kebenaran tentang sesuatu kematian dan pemakaian undang-undang sedia ada. Hak asasi si mati untuk mendapat keadilan sepenuhnya dari peringkat siasatan sehinggalah dapatan inkues di mahkamah perlu dilindungi. Isu ini dianggap sebagai suatu kegagalan undang-undang Malaysia apabila koroner dianggap sebagai terlalu bergantung pada laporan bedah siasat tanpa siasatan yang lebih mendalam. Prinsip ini telah diulas dengan lanjut dalam kedua-dua kes, iaitu *Ho Kooi Sang v. Universiti Malaya* [2004] 2 MLJ 51 dan *In Re Inquest into the Death of Sujatha Krishnan, Deceased* [2009] 5 CLJ 783.

Selanjutnya, isu lain yang berlaku dan memberikan kesan terhadap pencabulan hak asasi manusia adalah dari aspek tempoh masa dan ketepatan masa. Tempoh masa merujuk tempoh yang diambil untuk melengkapkan siasatan oleh pihak polis dan tempoh untuk menyediakan laporan pemeriksaan bedah siasat oleh ahli patologi atau doktor. Ketepatan masa pula merujuk ketepatan masa yang perlu dipatuhi oleh mahkamah untuk menyelesaikan sesuatu kes inkues. Masa untuk menyelesaikan laporan pemeriksaan bedah siasat juga bergantung pada pemeriksaan dalaman mayat, bidang kuasa koroner dan analisis toksikologi yang diperlukan. Siasatan kematian dalam tahanan oleh Polis Diraja Malaysia (PDRM)

juga haruslah dilakukan dengan penuh ketelusan dan integriti mengikut tatacara dan standard piawai yang harus dipatuhi tanpa kompromi. Hal ini penting supaya keterangan berkenaan siasatan dalam tahanan ini mempunyai nilai kebolehpercayaan yang tinggi untuk dipertimbangkan oleh mahkamah. Contohnya, mahkamah koroner telah memutuskan bahawa hasil siasatan oleh pegawai penyiasat yang efisien dengan kertas siasatan berkualiti dan lengkap turut membantu koroner untuk membuat dapatan yang menjamin hak asasi manusia seperti yang diputuskan dalam kes *PP v. Shanmugam dan Ors* [2002] 1 LNS 160.

Isu berkenaan siasatan kematian dalam tahanan juga sering ditimbulkan oleh pihak berkepentingan, terutamanya ahli keluarga terdekat, peguam yang mewakili ahli keluarga dan badan berkanun, seperti SUHAKAM. Berdasarkan statistik yang dikeluarkan oleh Kementerian Dalam Negeri berkenaan kes kematian dalam tahanan antara tahun 2002 hingga 2016, terdapat 257 kematian dalam tahanan dilaporkan. Namun begitu, hanya 62 aduan kes yang diterima oleh SUHAKAM. Bakinya tidak pernah dilaporkan dalam mana-mana media massa. Setelah meneliti statistik dengan peratusan yang agak tinggi ini, didapati bahawa suatu daripada faktor penyumbangannya ialah salah laku atau pengabaian salah pihak berkuasa, seperti PDRM (*Koperal Zainal bin Mohd Ali dan Ors v. Selvi a/p Narayan (joint administrator and dependant of Chandran a/l Perumal, deceased) dan Anor* [2021] 3 MLJ 365). Kurangnya pendedahan dan pengetahuan tentang kewujudan agensi yang mendukung hak asasi, seperti SUHAKAM dan Suruhanjaya Integriti Agensi Penguatkuasaan (EAIC), SUARAM, serta peranan yang dimainkan oleh agensi bukan kerajaan ini dilihat sebagai punca utama pencabulan hak asasi seseorang individu, terutamanya kematian mangsa yang berada dalam tahanan pihak berkuasa (Koh Jun Lin & Koh Aun Qi, 2018).

Selain itu, isu lain yang timbul dalam siasatan kematian atau inkues ialah tanggungjawab signifikan seseorang koroner yang berperanan untuk mengawal prosiding inkues. Seseorang koroner mempunyai budi bicara dan bidang kuasa untuk membuat keputusan, sama ada membenarkan atau tidak membenarkan pihak berkepentingan mengemukakan soalan kepada saksi bagi menjamin hak asasi ahli keluarga. Contohnya, dalam kes inkues Muhammad Adib, mahkamah membenarkan peguam Suruhanjaya Hak Asasi Manusia (SUHAKAM), Mansoor Saat, menjadi peguam pemerhati dalam inkues berkenaan berdasarkan peruntukan Seksyen 12 Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597),

selain peranan proaktif SUHAKAM dalam kes siasatan kematian yang melibatkan kepentingan awam di Malaysia.

Terdapat beberapa amalan dan garis panduan dari negara luar yang mengasingkan tatacara siasatan kematian oleh koroner dengan siasatan awal pihak polis (Felder, 2009). Oleh sebab itu, kajian perbandingan harus dijalankan dengan melihat tatacara inkues di negara luar yang boleh dijadikan sebagai garis panduan terhadap kriteria penerapan hak asasi untuk memperbaiki prosiding inkues di Malaysia.

HAK ASASI MANUSIA DALAM PROSES INKUES DALAM BIDANG KUASA LAIN

Undang-undang domestik United Kingdom (UK), iaitu *Coroners and Justice Act 2009* (UK) dan *Coroners Rules 1984* (UK) ialah sumber utama perundangan dalam proses inkues. Malah, daripada pewartaan *Coroners and Justice Act 2009 (Chapter 25)* ini, undang-undang dan peraturan kecil lain yang berkaitan telah diwujudkan sebagai panduan tambahan untuk melaksanakan akta ini agar lebih menyeluruh dan efektif. Antara akta dan peraturan lain yang wujud hasil daripada perkembangan *Coroners and Justice Act 2009 (Chapter 25)* termasuklah *Guidance No. 6 Appointment of Coroners, (Coroner Areas and Assistant Coroners) Transitional Order 2013* dan *The Chief Coroner's Guide to The Coroners and Justice Act 2009*. Garis panduan yang komprehensif ini membuktikan bahawa United Kingdom telah berjaya mengkodifikasikan undang-undang yang berkaitan dengan siasatan kematian ini supaya menjadi sebuah undang-undang yang berstruktur dan memenuhi standard dan kehendak terkini. Keseragaman ini secara tidak langsung berjaya menjawab semua isu yang timbul berkenaan tatacara inkues secara maksimum. Di Australia pula, bidang kuasa koroner untuk menjalankan siasatan kematian bergantung pada sumber perundangan negeri masing-masing. Contohnya, *Victoria Coroners Act 2008* (Australia) dan *New South Wales Coroners Act 2009* di Australia.

Di samping itu, undang-undang penyiasatan kematian di United Kingdom turut dipengaruhi oleh pemakaian undang-undang hak asasi manusia antarabangsa. Antaranya termasuklah *Human Rights Act 1998*. Undang-undang ini menggariskan hak dan kebebasan asasi setiap penduduk di United Kingdom yang menggabungkan hak yang dinyatakan dalam Konvensyen Hak Asasi Manusia Eropah (ECHR) ke dalam undang-undang domestik, seperti *Coroners and Justice Act 2009* (Rothwell, 2021).

Isu undang-undang hak asasi manusia pada peringkat antarabangsa yang berpotensi untuk dijadikan sebagai panduan ketika menilai, sama ada hak asasi ini dicabuli, terutamanya bagi kematian dalam tahanan, turut diberi perhatian di Australia. Menurut Clements (2006), dalam kes Queensland, *Inquest into the death of Mulrunji*, terdapat isu berkenaan hak asasi yang dinyatakan oleh mahkamah koroner dalam kes ini. Antaranya termasuklah kegagalan pihak polis untuk menilai dan memantau keadaan kesihatan si mati. Hal ini bertentangan dengan prinsip dan haknya untuk hidup, dan hak untuk menikmati kesihatan fizikal dan mental tahap tertinggi. Hak ini sebenarnya telah termaktub dalam Artikel 12 Perjanjian Antarabangsa mengenai Hak Ekonomi, Sosial dan Budaya (ICESPR) 1976 dan dipersetujui oleh Australia. Berdasarkan hasil kajian perbandingan ini, didapati bahawa hak asasi manusia amat dititikberatkan melalui peruntukan perundangan di Australia. Contohnya, hak untuk hidup dalam Artikel 2 *European Convention on Human Rights* (ECHR), Artikel 6 *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR), Seksyen 9 *Charter of Human Rights and Responsibilities Act 2006* (Victoria) (Charter) dan Seksyen 8 *Human Rights Act 2004* (ACT).

Selain itu, antara peruntukan yang memelihara hak tahanan di dalam lokap termasuklah hak individu yang dilucutkan kebebasannya untuk diperlakukan sebagai manusia dan secara bermaruah. Hak ini termaktub dalam Artikel 10 ICCPR, Seksyen 22 Charter, Seksyen 19 ACT. Hak lain ialah hak untuk tidak dikenakan seksaan dan perlakuan atau hukuman yang kejam serta tidak berperikemanusiaan. Hal ini telah diberikan oleh *United Nation Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*.

Di United Kingdom, berdasarkan Seksyen 6(1) Akta Hak Asasi Manusia 1998 (United Kingdom), seseorang koroner diwajibkan untuk mentafsirkan undang-undang penyiasatan kematian dan peraturan. Hal ini supaya bersesuaian dengan hak yang ditetapkan dalam ECHR. Berdasarkan seksyen ini lagi, sebagai organisasi awam, koroner tidak boleh bertindak dengan cara yang bertentangan dengan hak ECHR. Ciri khas undang-undang Eropah yang berkaitan dengan hak asasi manusia ini bertentangan dengan kedudukan di Australia. Artikel 13 ECHR memperuntukkan hak dan kebebasan seperti yang diperuntukkan dalam konvensyen. Sekiranya hak ini dicabuli, orang tersebut harus mendapat *effective remedy*, melainkan pelanggaran tersebut telah dilakukan oleh pegawai berdasarkan kapasiti rasmi.

Mahkamah di United Kingdom mengaplikasi prinsip hak asasi berdasarkan ECHR. Mahkamah boleh memerintahkan pampasan kewangan yang harus dibayar kepada individu yang haknya telah dicabuli. Contohnya, dalam kes *Jordan lwn United Kingdom* (2001) 37 EHRR 52, mahkamah telah membincangkan isu kewajiban positif. Dalam hal ini, mahkamah yang menjalankan bidang kuasa penyeliaan ini dapat membuat perintah tentang perlakuan yang melanggar hak asasi. Mahkamah juga dapat mengenal pasti hukuman bagi pihak yang bertanggungjawab terhadap kehilangan nyawa tersebut. Prinsip ini turut terpakai dalam kes *Re an Inquest into the Death of McElhone* [2021] NICoroner 1. Dalam kes ini, mahkamah Eropah mendapati pelanggaran konvensyen ECHR disebabkan oleh kelewatan yang keterlaluan dalam pelaksanaan inkues tidak sewajarnya berlaku. Oleh sebab itu, mahkamah memerintahkan pembayaran sebagai pampasan kepada pemohon.

Sejarah awal undang-undang hak asasi manusia yang diterapkan dalam penyiasatan kematian di United Kingdom dapat dilihat dalam keputusan *House of Lords* dalam kes *R v. Coroner untuk North Humberside dan Scunthorpe; Cth Jamieson* [1995] QB 1 halaman 26. Dalam kes ini, mahkamah telah menyatakan bahawa fakta yang relevan perlu disiasat sepenuhnya dengan adil dan tanpa rasa takut. Bagi memastikan perkara ini, seseorang koroner harus memastikan bahawa fakta tersebut didedahkan kepada umum dengan batasan yang akan ditentukan semasa inkues dijalankan. Selanjutnya, impak *Human Rights Act 1998* dapat dilihat dalam kes *R (Middleton) v. West Somerset Coroner* [2004] 2 AC 182. Dalam kes ini, *House of Lords* telah merumuskan bahawa *Human Rights Act 1998* memerlukan perubahan tafsiran untuk mengelakkan pelanggaran hak asasi di bawah ECHR. Perkembangan positif ini turut mengalami evolusi perkembangan dan telah dizahirkan dalam kes *Rabone v. Pennine Care NHS Foundation* (2012) UKSC 2. Dalam kes ini, mahkamah telah menerima perundangan Strasbourg. Perundangan ini meletakkan kewajipan untuk melindungi individu yang berisiko tinggi untuk membunuh diri. Kes terkini, iaitu *R (on the application of Morahan) v. Her Majesty's Assistant Coroner for West London* [2021] EWHC 1603 (Admin) turut mempertimbangkan prinsip hak asasi yang perlu dipelihara dan diseimbangkan dengan tanggungjawab pihak berkuasa.

Dari perspektif inkues, terdapat beberapa hak asasi yang berkait rapat dengan pengendalian siasatan kematian di United Kingdom dan Australia

berdasarkan peruntukan ECHR. Hak asasi pertama ialah hak untuk hidup. Kesenambungan hak untuk perlindungan kehidupan yang diberikan oleh Artikel 2 ECHR yang diaplikasikan oleh United Kingdom, kini dapat dilihat pemakaiannya dalam instrumen di Australia, seperti ICCPR dan peruntukan hak asasi manusia di Victoria. Oleh sebab itu, Artikel 2 ECHR menjadi faktor penting yang perlu dipertimbangkan selaras dengan penguatkuasaan undang-undang penyiasaan kematian moden di Eropah dan undang-undang koronial di United Kingdom. Hak asasi untuk hidup, kini telah menjadi suatu daripada inti pati utama dalam penyiasaan kematian oleh koroner (*R (on the application of Turner) v. Secretary of State for Work and Pensions (Equality and Human Rights Commission intervening)* [2021] *EWHC* 465 (Admin)).

Beberapa langkah perlu diambil untuk meningkatkan peranan dan pemakaian hak asasi berdasarkan Artikel 2 ECHR bagi sesuatu penyiasaan kematian. Antaranya termasuklah pembentukan kerangka kerja undang-undang, langkah berjaga-jaga, tatacara dan cara penguatkuasaan yang mungkin dapat dilaksanakan untuk melindungi nyawa. Mahkamah hak asasi manusia Eropah dalam kes *McKerr v. The United Kingdom* [2001] *ECHR* 329 telah menekankan bahawa kehilangan nyawa atau kematian dalam tahanan mesti disiasat. Bukan itu sahaja, pemeriksaan yang teliti juga perlu dilakukan dengan mengambil kira tindakan pihak berkuasa dan keadaan sekeliling yang menyumbang kepada kematian tersebut. Beban bukti bagi siasatan kematian dalam tahanan bergantung pada penjelasan pihak berkuasa terbabit. Pihak berkuasa ini seharusnya dapat meyakinkan koroner, sama ada kematian tersebut melibatkan penggunaan kekerasan yang disengajakan atau tidak.

Peranan koroner di United Kingdom dalam siasatan kematian atau inkues telah dipengaruhi oleh perkembangan perundangan Eropah. Hal ini dikatakan demikian kerana dari perspektif hak asasi, peranan pencegahan lebih dititikberatkan. Dalam kes *House of Lords, R (Amin) v. Home Secretary* [2003] *UKHL* 51 dan *R (L (A Patient)) v. Secretary of State for Justice* [2008] *UKHL* 68, prinsip hak asasi dan peranan koroner ini telah dibincangkan secara terperinci. Dalam hal ini, siasatan kematian oleh koroner tidak terhad dalam penentuan sebab kematian sahaja. Koroner juga perlu memberikan perhatian supaya keadaan kematian yang sama pada masa hadapan dapat dielakkan.

Secara ringkasnya, di United Kingdom, Artikel 2 ECHR tidak boleh diketepikan dan seharusnya diberi perhatian khusus dalam sesuatu tatacara

inkues (*R (on the application of Wandsworth Borough Council) v. Her Majesty's Senior Coroner for Inner West London* [2021] All ER (D) 60 (Apr) [2021] *EWHC* 801 (Admin)). Oleh sebab itu, suatu ruang lingkup yang luas untuk mendefinisikan hak asasi ini dalam penyiasatan kematian harus dipenuhi dengan syarat tertentu. Dari segi praktikalnya, pelanggaran hak asasi, seperti di bawah Artikel 2, harus diberi penekanan oleh koroner. Dalam hal ini, jika seseorang itu membunuh diri, langkah untuk mencegahnya dan langkah berjaga-jaga (jika ada) seharusnya diambil untuk mengelakkan atau mengurangkan risiko kepada tahanan lain. Hak asasi pihak berkepentingan, seperti keluarga terdekat, turut dititikberatkan. Ahli keluarga diberi peluang untuk turut terlibat dalam siasatan kematian. Siasatan ini harus dimulakan dengan kadar segera seperti yang diputuskan dalam kes *Hemsworth v. United Kingdom* [2013] *ECHR* 683.

Hak asasi kedua ialah hak untuk mendapatkan perwakilan undang-undang. Di United Kingdom, secara umumnya, tidak ada hak bagi seseorang itu untuk mendapatkan bantuan perwakilan undang-undang dalam sesuatu kes inkues, melainkan siasatan kematian itu melibatkan isu di bawah Artikel 2 ECHR dan kepentingan awam (Landau, 2021). Walau bagaimanapun, dalam kes *R (Humberstone) v. Legal Services Commission* [2010] *EWHC* 760, permohonan seorang ibu untuk mendapatkan bantuan perwakilan undang-undang untuk mewakilinya dalam kes siasatan kematian anaknya yang berusia 10 tahun yang telah meninggal dunia disebabkan oleh penyakit asma telah dibenarkan oleh mahkamah. Permohonan untuk semakan kehakiman juga telah berjaya.

Mahkamah turut menyatakan bahawa hak asasi di bawah Artikel 2 ECHR memerlukan seseorang itu diwakili secara sah bergantung pada kerumitan inkues dan keseriusan tuduhan terhadap sebab dan keadaan kematian tersebut. Keterangan fakta sesuatu kes harus dibuktikan melalui beban atas imbangan kebarangkalian (*Towuaghantse v. General Medical Council* [2021] *EWHC* 681 (Admin)). Selanjutnya, hak asasi ketiga ialah hak untuk menghormati privasi dan kehidupan berkeluarga. Antara hak pihak berkepentingan, terutamanya ahli keluarga yang menjadi fokus utama dalam siasatan kematian di United Kingdom, termasuklah pemberian hak asasi kepada ahli keluarga. Hak ini meliputi penggalian, bedah siasat, penerimaan jenazah si mati, penyediaan wang, maklumat tentang pelaksanaan siasatan kematian dan hak penerimaan informasi awal inkues (*R v. Metcalf and others* [2021] *Lexis Citation* 97).

Selain itu, hak asasi, seperti hak untuk menghormati kehidupan peribadi dan undang-undang privasi seharusnya tidak diceroboh, walaupun

terdapat perkembangan teknologi canggih pada masa kini (Nehaluddin *et al.*, “*Drones are Peeping You: A Critical Analysis of Right to Privacy and Surveillance*” [2020] 6 *MLJ* xxxvi). Contohnya, dalam kes bunuh diri di penjara, pihak berwajib bertanggungjawab untuk memastikan tindakan sewajarnya diambil berdasarkan maklumat yang diberikan oleh si mati sebelum kematiannya. Kepentingan awam ini ialah sebahagian daripada hak asasi manusia, iaitu hak privasi kehidupan di bawah Artikel 8 ECHR. *Rule 20 of Coroners Rules* 1984 turut menyenaraikan pihak yang boleh mengambil bahagian dalam inkues. Namun begitu, di Malaysia, hak asasi atau hak pihak berkepentingan ini tidak disenaraikan dalam Kanun Tatacara Jenayah atau Arahan Amalan (*Abbasi and another v. Newcastle Upon Tyne Hospitals NHS Foundation Trust (PA Media intervening); Thomas and another v. Kings College Hospital NHS Foundation Trust (PA Media intervening)* [2021] *EWHC* 1699 (Fam); C. Dorries, 2014).

Di samping itu, hak asasi keempat ialah hak untuk menikmati kesihatan dan keselamatan. Artikel 12 ECHR menggariskan aplikasi hak asasi untuk menikmati kesihatan dan keselamatan, seperti tempat perlindungan, makanan dan rawatan perubatan (*Hunt, “The Health and Human Rights Movement: Progress and Obstacles”* (2008) 15 *JLM* 714). Hak asasi ini turut diketahui menjadi satu daripada faktor untuk dipertimbangkan dalam siasatan kematian atau inkues. Prinsip ini telah diputuskan dalam kes *Baban lwn Australia (Communication No. 1014/2001) (Human Rights Committee, UN Doc)*. Sistem penyiasatan kematian atau inkues ini cukup jelas menghormati hak asasi manusia. Sebahagian besar daripada hak ini ialah prisma yang semakin digunakan dalam kajian, terutamanya kuasa institusi yang mengendalikan tahanan.

Selanjutnya, hak asasi kelima ialah hak untuk mendapatkan keadilan percabaran. Artikel 6 ECHR telah memperuntukkan hak untuk mendapatkan percabaran yang adil. Menurut Matthews (2002), hak untuk percabaran yang adil merangkumi pelbagai faktor yang mempengaruhi penyiasatan kematian. Contohnya, mempunyai akses terhadap rekod dan dokumen, hak untuk mengetahui dan memberikan komen tentang dokumen atau bukti lain, peluang untuk terlibat secara aktif dalam inkues dan hak untuk memeriksa saksi semasa proses siasatan kematian. Prinsip ini turut diaplikasikan dalam kes *R v. Soldier A and Soldier C* [2021] *NICC* 3. Di Victoria, Australia, kes *Kracke v. Mental Health Health Review Board* (2009) 29 *VAR* 1, ECHR contohnya dianggap terpakai bagi percabaran kes sivil, termasuklah siasatan kematian atau inkues.

Hak asasi keenam ialah hak untuk tetap senyap atau berdiam diri. Hak untuk berdiam diri bagi mengelakkan *self-incrimination* atau kemungkinan pendakwaan jenayah telah ditakrifkan sebagai sebahagian daripada undang-undang hak asasi manusia. Prinsip ini telah diterangkan dalam *Re Application under the Major Crime (Investigative Powers) Act 2004* [2009] VSC 381. Warren CJ menyimpulkan bahawa hak istimewa merujuk hak asasi yang merupakan sebahagian daripada undang-undang hak asasi *common law*. Hak ini berkemungkinan dibatalkan oleh statut, sama ada melalui niat atau implikasi pelaksanaannya. Di Australia, terdapat peruntukan yang menerapkan nilai hak asasi dalam undang-undang umum, terutamanya hak untuk berdiam diri, contohnya seperti dalam undang-undang siasatan kematian berkenaan cara memperoleh maklumat daripada saksi oleh koroner di Northern Territory di bawah Seksyen 38 *Coroners Act*.

Di Victoria, perlindungan ini dinyatakan dengan ruang lingkup yang lebih luas di bawah Seksyen 57(7)(b) *Coroners Act 2008* (Australia). Peruntukan ini merumuskan bahawa segala maklumat, dokumen atau fakta yang diperoleh secara langsung atau tidak langsung daripada saksi yang telah memberi keterangan, tidak boleh digunakan terhadap saksi tersebut. Peruntukan ini juga selaras dengan Seksyen 128A *Section 128A Evidence Act 2008* (Victoria). Prinsip ini juga telah diaplikasikan dalam kes Mahkamah Rayuan New South Wales, iaitu kes *Rich v. Attorney-General (New South Wales)* [2013] NSWCA 419. Dalam kes ini, terdapat kekhilafan pada pihak koroner kerana telah mengarahkan seorang pegawai polis untuk memberikan keterangan, walaupun terdapat permohonan daripada pihaknya untuk tidak menjawab soalan semasa siasatan inkues dijalankan.

Hak asasi terakhir, iaitu hak asasi ketujuh, mempertimbangkan hak berkenaan kebebasan beragama. Berdasarkan Artikel 9 ECHR dari perspektif siasatan kematian atau inkues, hak untuk kebebasan beragama dijamin dan dilindungi sepenuhnya. Antaranya termasuklah hak untuk menganuti dan mempraktikkannya. Namun begitu, hak ini boleh disekat berdasarkan batasan yang ditetapkan oleh undang-undang. Artikel 9 berkait rapat dengan beberapa isu, seperti kematian dan upacara kematian yang berkaitan dengan agama atau budaya. Amalan budaya dan agama sangat penting bagi keluarga yang mengalami kematian. Contohnya, penolakan bedah siasat atas alasan agama juga akan gagal kerana undang-undang di United Kingdom membenarkan koroner untuk mengarahkan ahli patologi melakukan bedah siasat. Bedah siasat akan dibenarkan,

walaupun bertentangan dengan kepercayaan agama, terutamanya bagi tujuan penyelidikan dan melindungi keselamatan dan kesihatan awam (*R. (Begum) v. Denbigh High School Headteacher and Governors* [2006] UKHL 15 (HL)).

CADANGAN PENAMBAHBAIKAN DAN KESIMPULAN

Berbanding dengan peruntukan undang-undang koroner di United Kingdom dan Australia, serta Seksyen 328 hingga Seksyen 341A Kanun Tatacara Jenayah di bawah Bab XXXII Kanun Tatacara Jenayah (KPJ), secara ringkasnya didapati bahawa peruntukan KTJ ini ialah suatu peruntukan yang terbatas dan terhad. Peruntukan yang terhad dan kebergantungan terhadap *common law* semata-mata akan menghalang perkembangan undang-undang pada masa hadapan dan menyebabkan ketidakseragaman. Oleh sebab itu, suatu rangka undang-undang khas yang memenuhi standard yang komprehensif diperlukan untuk mengatasi isu ini (*A Review Of Social Justice: Constitutional Oath, Rule of Law and Judicial Review – Justice* Datuk Dr. Hj Hamid Sultan bin Abu Backer [2021] 1 *MLJ* cclxxiii). *Coroners and Justice Act* 2009 (United Kingdom) dan undang-undang lain yang wujud melengkapinya boleh dijadikan sebagai suatu landasan supaya sistem perundangan Malaysia dapat ditambah baik. Seterusnya, suatu akta khusus yang dapat memberikan keseragaman pelaksanaan siasatan kematian dapat diwujudkan. Penggubalan peruntukan khusus ini turut tertakluk pada modifikasi yang bersesuaian dengan sistem keadilan Malaysia dengan rakyat berbilang bangsa dan etnik yang mengamalkan pelbagai budaya dan agama (*Indigenous Rights Under the Federal Constitution* [2021] 2 *MLJ* lxxix). Penggubalan ini juga tidak sekadar memberikan takrifan *bare life* kepada sesetengah kumpulan bangsa dengan hak asasi yang terbatas (Anthony & Blagg, 2021).

Selain itu, pemurnian atau asimilasi prinsip hak asasi manusia dalam penggubalan Akta Koroner pada masa hadapan harus direalisasikan. Contohnya, di United Kingdom, pemurnian prinsip dan nilai hak kemanusiaan adalah selaras dengan Konvensyen mengenai Hak Asasi Eropah 1950. Konvensyen ini mendukung prinsip kebebasan dan hak asasi seseorang individu untuk hidup dalam masyarakat bertamadun. Hal ini dapat dilihat melalui peruntukan *Coroners and Justice Act* 2009 (Zia Akhtar, 2019). Prinsip ini dengan jelas telah diputuskan dalam beberapa kes, seperti kes *Patricia Armani Da Silva v. The United Kingdom* [2010] *ECHR* 150 dan *Regina (Smith) v. Oxfordshire Assistant Deputy Coroner*

(*Equality and Human Rights Intervening*) [2011] 1 AC 1. Dalam kes ini, mahkamah telah menyatakan bahawa kepentingan hak asasi manusia harus diberi pertimbangan sewajarnya dan siasatan kematian yang berlandaskan hak asasi ini harus dijalankan secara efektif. Oleh sebab itu, Malaysia juga harus mempertimbangkan dengan sewajarnya akan prinsip hak asasi ini sebagai satu daripada ciri atau panduan sekiranya suatu penggubalan akta khas koroner diwujudkan.

Selain itu, koroner di United Kingdom juga mempunyai kuasa untuk menyasat dan mengadakan siasatan awal atau inkuiri sebelum memulakan prosiding inkues berdasarkan Seksyen 4, 5 dan 10 *Coroners and Justice Act 2009*. Berbanding dengan Malaysia, Seksyen 333 Kanun Tatacara Jenayah memperuntukkan kuasa Majistret untuk mengadakan inkuiri atau menjalankan tatacara inkues sekiranya diperlukan. Di United Kingdom, Seksyen 1 dan 2 *Coroners and Justice Act 2009* turut menggariskan tugas khas dan kuasa seorang koroner untuk menjalankan siasatan berbanding dengan tugas siasatan di Malaysia yang dijalankan oleh pihak polis di bawah Seksyen 329 Kanun Tatacara Jenayah. Dengan mengambil contoh tugas dan bidang kuasa koroner di United Kingdom yang aktif dalam sesuatu siasatan awal inkues, suatu penambahbaikan harus dilaksanakan dengan menerapkan kriteria ini dalam peruntukan undang-undang di Malaysia. Malah, di United Kingdom juga, sekiranya suatu siasatan telah dijalankan oleh kedua-dua pihak polis dan koroner, adalah menjadi tanggungjawab bagi kedua-duanya untuk berkongsi informasi berkenaan hasil siasatan bagi mengelakkan isu kependuaan (*duplicity*).

Di samping itu, Seksyen 2 *Coroners (Investigations) Regulations 2013* telah mendefinisikan maksud siasatan secara terperinci selain Jadual ke-5 *Coroners and Justice Act 2009* turut memberikan kuasa kepada koroner untuk meminta supaya sesuatu bukti dan keterangan diberikan atau dikemukakan di hadapan mahkamah. Di Malaysia, Seksyen 335 Kanun Tatacara Jenayah telah memperuntukkan kuasa menyasat kematian oleh majistret yang terlalu luas dan tidak jelas berbanding dengan undang-undang di United Kingdom yang lebih khusus. Malah, bidang kuasa siasatan kematian ini ialah budi bicara seorang koroner. Kriteria ini juga harus dipertimbangkan sebagai cadangan penambahbaikan peruntukan sedia ada di Malaysia. Hal ini terutamanya dalam kes kematian yang melibatkan pendatang asing atau bukan warganegara dengan isu hak asasi yang lebih kompleks (*The Production and Dynamics of Statelessness and The Future of Legal Identity: The Case of Myanmar and Malaysia* [2020] 1 *MLJ* cxii).

Penambahbaikan lain yang dicadangkan adalah dengan memasukkan peruntukan khas yang berkaitan dengan cadangan (*recommendations*) oleh koroner semasa memberikan keputusan dan dapatan sesuatu siasatan kematian, terutamanya cadangan yang melibatkan pemeliharaan hak asasi manusia. Peruntukan khas berkenaan cadangan dalam siasatan kematian di United Kingdom dan Australia telah membuktikan bahawa tugas dan kuasa seseorang koroner tidak hanya terbatas ketika membuat keputusan tentang sesuatu prosiding inkuies sahaja. Terdapat tanggungjawab sosial lain yang perlu dilunaskan oleh koroner melalui cadangan yang diberikan agar suatu sistem pentadbiran yang merangkumi keselamatan dan kesihatan orang awam umumnya akan menjadi lebih sistematik dan efisien. Contohnya, Seksyen 72(2) *Coroners Act* 2008 di Victoria Australia dan Seksyen 82(1) *Coroners Act* 2009 (New South Wales). Di United Kingdom, *Rule* 43 *Coroners Rule* 1984 turut memberikan kuasa kepada koroner untuk memberikan pendapat dan cadangan penambahbaikan.

Selanjutnya, peruntukan berkenaan masa untuk melengkapkan dan melupuskan sesuatu siasatan kematian turut memerlukan penambahbaikan. Peruntukan ini perlu diserapkan dalam undang-undang khusus yang bakal digubal. Contohnya, di Malaysia, Seksyen 329 (1) dan (5) Kanun Tatacara Jenayah memberi tanggungjawab kepada pihak polis agar tidak melewatkan siasatan kematian. Berdasarkan seksyen ini lagi, laporan kematian mengejut harus diserahkan kepada Majistret secepat mungkin. Selanjutnya, Arahan Amalan No. 2 tahun 2019 telah menggariskan had masa supaya laporan kematian mengejut dan siasatan kematian harus diselesaikan dalam tempoh yang telah ditetapkan. Seksyen 1 *Coroners and Justice Act* 2009 telah memperuntukkan bahawa koroner mempunyai tanggungjawab untuk menjalankan siasatan kematian secepat mungkin. Peruntukan lain, seperti Seksyen 11, 14 dan 16 *Coroners and Justice Act* 2009, *Regulations* 4, 11, 17 dan 26 *Coroners (Investigations) Regulations* 2013 dan *Rule* 8 *Coroners (Inquest) Rules* 2013 telah meletakkan garis panduan berkenaan tempoh masa sesuatu siasatan kematian. Oleh sebab itu, penambahbaikan berkaitan dengan masa boleh diterapkan dalam peruntukan undang-undang di Malaysia agar pelupusan kes inkuies dapat dipercepat tanpa sebarang penangguhan yang tidak wajar.

Selanjutnya, pelantikan koroner yang bersidang di mahkamah seksyen khas koroner tertakluk pada arahan penempatan yang sering berubah dari semasa ke semasa. Peruntukan berkenaan tugas dan bidang kuasa koroner telah termaktub dalam Kanun Tatacara Jenayah dan Arahan Amalan No. 2 tahun 2019. Berbanding dengan United Kingdom, *senior coroner*

akan dilantik oleh *chief coroner* melalui peruntukan, seperti *Coroners and Justice Act 2009, Guidance No. 6 Appointment of Coroners, Coroners and Justice Act 2009 (Coroner Areas and Assistant Coroners) Transitional Order 2013* dan *Chief Coroner's Guide to The Coroners and Justice Act 2009*.

Oleh sebab itu, antara penambahbaikan yang dicadangkan termasuklah pelantikan koroner di Malaysia yang seharusnya berlandaskan peruntukan khas dan memenuhi kriteria dan karisma tertentu. Penambahbaikan ini akan memastikan seseorang koroner yang dilantik benar-benar berkelayakan dan efisien semasa menjalankan siasatan kematian tanpa prejudis terhadap hak asasi pihak berkepentingan, walaupun mempunyai imuniti semasa menjalankan tugasnya (*Jago v. Anti-Discrimination Tribunal* [2021] TASSC 10).

Selain itu, koroner yang dilantik juga haruslah mempunyai latar belakang undang-undang yang mencukupi dan berpengetahuan luas ketika menjalankan sesuatu siasatan kematian. Pengalaman juga turut menjadi satu daripada faktor penentu semasa pelantikan seseorang koroner. Oleh sebab itu, setiap koroner yang dilantik haruslah diberi pendedahan, sama ada melalui seminar, kursus atau bengkel berkenaan siasatan kematian, terutamanya hak asasi manusia yang berkaitan. Contohnya, di United Kingdom, Seksyen 37 *Coroners and Justice Act 2009* telah memberikan kuasa kepada *Chief Coroner* untuk membuat sebarang peraturan berkenaan jenis latihan dan kekerapannya, yang perlu dihadiri oleh koroner. Cadangan penambahbaikan ini akan memberi impak positif terhadap dapatan prosiding inkues yang berkualiti dan memelihara prinsip hak asasi selaras dengan peranan institusi badan kehakiman Malaysia (*Opening of the Legal Year 2020 Ceremony Moving Forward Reshaping Judicial- Reforma Tripartite Synergy* [2020] 1 MLJ i).

Selain itu, antara cadangan penambahbaikan lain termasuklah seorang koroner dikhususkan untuk mendengar kes siasatan kematian secara spesifik dan sepenuh masa. Secara praktikalnya, di Malaysia pada masa ini, Hakim Mahkamah Seksyen yang menjalankan tugas koroner di mahkamah khas koroner turut bertugas untuk mendengar perbicaraan kes jenayah am yang lain. Oleh sebab itu, melalui penambahbaikan yang dicadangkan, seseorang koroner yang dilantik dengan kepakaran yang khusus sememangnya dapat menjalankan sesuatu siasatan kematian dengan lebih berkesan, dan pelupusan sesuatu kes siasatan kematian dapat dipercepat. Secara tidak langsung, hak asasi yang berkait rapat dengan prosiding inkues ini dapat dipelihara.

Berkenaan isu hak asasi yang dicabuli, terutamanya dalam kes kematian dalam tahanan yang melibatkan salah laku pihak polis, pihak penjara atau pihak hospital, penubuhan suatu unit atau jawatankuasa pemantauan khas bagi memantau siasatan kes kematian dalam tahanan terutamanya boleh diwujudkan. Hal ini disebabkan oleh peratusan kes kematian dalam tahanan yang tinggi. Contohnya, pemerkasaan Suruhanjaya Integriti Agensi Penguatkuasaan (EAIC) yang mempunyai kuasa penyiasatan di bawah Akta Suruhanjaya Integriti Agensi Penguatkuasaan 2009 (Akta 700). Tugas utama Jawatankuasa ini ialah kajian dan pengumpulan data serta statistik kes kematian dalam tahanan agensi penguatkuasaan (Luqman Arif, 2021). Di United Kingdom, *Independent Office for Police Conduct* (IOPC) ialah sistem aduan terhadap salah laku atau pengabaian salah anggota polis. IOPC bertindak sebagai suatu badan bebas kerajaan dan bukan terdiri daripada *The Royal Military Police* (RMP).

Berdasarkan spektrum keadaan semasa bagi kes kematian dalam tahanan yang semakin meningkat di Malaysia akibat pencabulan hak asasi tahanan, terdapat perkara penting yang perlu dicadangkan. Cadangan ini ialah penekanan dan pemahaman konsep kebebasan diri di bawah Perkara 5 Perlembagaan Persekutuan Malaysia yang perlu diserapkan kepada agensi penguatkuasaan berkenaan. Selain itu, turut dicadangkan agar Suruhanjaya Bebas Tatakelakuan Polis (IPCC 2020) dipercepat pewartaannya. Hal ini penting supaya suatu peruntukan khas dikuatkuasakan bagi membendung salah laku polis yang ternyata mencabul hak asasi manusia, terutamanya yang melibatkan kes kematian dalam tahanan di Malaysia.

Peranan organisasi seperti badan bukan kerajaan atau individu selain SUHAKAM yang sentiasa proaktif dalam usaha memberikan maklum balas kepada pihak berkuasa dan menerapkan kesedaran orang awam terhadap kepentingan hak asasi, terutamanya dalam kes siasatan kematian ini amat penting. Hal ini perlu disokong oleh segenap lapisan masyarakat dan kerajaan. Contohnya, di Australia, *Australian Inquest Alliance* mempunyai fungsi dari perspektif kepeguaman, penyelidikan dan dasar sosial dengan pengalaman serta kepakaran selama bertahun-tahun, terutamanya dalam isu penyiasatan kematian oleh koroner, hak asasi manusia dan kerangka perundangan inkues. Perikatan ini turut mengalukan peluang untuk memberikan komen tentang hak asasi manusia dalam siasatan kematian atau inkues, terutamanya dalam medium *Australia's National Human Rights Action Plan Baseline Study* (Watterson, n.d). Oleh sebab itu, dicadangkan agar suatu perikatan yang dianggotai oleh pelbagai

organisasi atau individu dapat ditubuhkan berpandukan model Australia ini yang memainkan peranan besar untuk memelihara hak asasi.

Cadangan penambahbaikan terakhir adalah dengan menjadikan hak asasi pihak berkepentingan, terutamanya ahli keluarga, sebagai fokus utama dalam siasatan kematian. Contohnya, hak asasi ahli keluarga berhubung dengan perkara, seperti penggalian, bedah siasat, penerimaan jenazah si mati, maklumat pelaksanaan siasatan kematian, hak penerimaan informasi awal inkues dan pendedahan dokumen berkaitan dengan inkues, seperti dalam kes *Zaidi Bin Mohd Zain* [2021] *MLJU* 722.

Seksyen 42 *Coroners and Justice Act* 2009 di United Kingdom turut mentafsirkan *interested person* atau pihak berkepentingan ini. Dari perspektif siasatan koroner dan aspek hak asasi manusia, penerapan undang-undang antarabangsa berkenaan hak asasi manusia dalam proses inkues di Malaysia telah dicadangkan. Hal ini dikatakan demikian kerana sistem semasa gagal memainkan peranan berkesan untuk mencegah kematian pada masa hadapan (Ismail, 2010). Cadangan ini harus direalisasikan dengan mengambil kira kepentingan untuk memelihara hak asasi manusia yang sering dicabuli agar sistem siasatan kematian sedia ada terus diperkasa.

KESIMPULAN

Kesimpulannya, suatu siasatan kematian yang gagal dilupakan mengikut peruntukan dan garis panduan yang telah ditetapkan akan memberikan impak yang negatif terhadap si mati dan keluarga terdekat. Hal ini terutamanya yang berkaitan dengan pencabulan hak asasi, perkara yang merosakkan integriti dan reputasi seseorang koroner, seterusnya menyebabkan masyarakat terdedah kepada risiko atau bahaya kematian yang tidak diketahui puncanya. Oleh sebab itu, cadangan penambahbaikan ini harus dipertimbangkan dan direalisasikan agar seseorang koroner itu dapat melunaskan amanahnya, iaitu menjalankan prosiding inkues dengan penuh integriti, selain mencapai keputusan yang berkualiti dan bermanfaat untuk kepentingan awam khususnya. Sebagai salah sebuah negara yang sering memperjuangkan hak asasi manusia di arena antarabangsa, Malaysia harus mengikut perkembangan terkini dan mengenal pasti undang-undang prosiding inkues sedia ada yang tidak bersesuaian dengan standard hak asasi manusia antarabangsa dan menambah baik kekurangannya.

Berdasarkan perbincangan ini, terdapat ruang dan kelompangan dalam sistem siasatan kematian serta pengendalian inkues kematian yang

perlu ditambah baik. Antaranya termasuklah melantik badan bebas untuk melakukan siasatan kematian yang berlaku dalam tahanan polis, lebih-lebih lagi sekiranya kematian itu melibatkan salah laku pihak polis dan pihak penjara. Campur tangan badan siasatan lain adalah wajar untuk mengelakkan siasatan yang tidak menyeluruh dan tidak adil. Suruhanjaya Integriti Agensi Penguatkuasaan telah mendapat laporan berkenaan kematian dalam tahanan pihak berkuasa. Hasil siasatan mendapati bahawa terdapat pelbagai ketidakpatuhan yang dilakukan oleh pihak polis ketika menguruskan lokap.

Tambahan pula, penerapan prinsip konvensyen antarabangsa, seperti ECHR, berkenaan hak asasi manusia adalah penting untuk kerangka undang-undang inkues di Malaysia. Walaupun inkues dianggap sebagai undang-undang domestik, undang-undang dan konvensyen antarabangsa memainkan peranan penting untuk meningkatkan dan mempromosikan perlindungan hak asasi manusia. Perlindungan ini tidak terhad pada si mati, tetapi turut meliputi keluarga, saudara dan pihak lain yang berkepentingan. Undang-undang tatacara inkues yang berkaitan perlu dipinda agar bersesuaian dengan peredaran zaman. Pada era globalisasi ini, suatu pembaharuan undang-undang koroner di Malaysia amat memerlukan usaha keras daripada pihak kerajaan dan sokongan rakyat. Koroner di Malaysia juga harus berani dan lebih proaktif untuk menerapkan konsep hak asasi manusia antarabangsa semasa menjalankan prosiding inkues. Penerapan prinsip Konvensyen Antarabangsa Mengenai Hak Asasi Manusia akan melengkapkan keseluruhan sistem kehakiman negara dan memberikan keadilan untuk masyarakat melalui prosiding inkues yang efektif.

RUJUKAN

- A Review of Social Justice: Constitutional Oath, Rule of Law and Judicial Review – Justice Datuk Dr. Hj Hamid Sultan bin Abu Backer [2021] 1 *MLJ* cclxxiii.
- Abbasi and another v. Newcastle Upon Tyne Hospitals NHS Foundation Trust (PA Media intervening); Thomas and another v. Kings College Hospital NHS Foundation Trust (PA Media intervening) [2021] *EWHC* 1699 (Fam).
- Abdul Aziz Bari. (2000). *Kebebasan dan hak-hak asasi di bawah Perlembagaan Persekutuan: Satu analisis umum. Malaysian Journal of Law and Society*, 4.
- Abdul Rani Kamarudin. (2007). Inquiries of deaths under the Malaysian criminal procedure code. *Malayan Law Journal*, 5: lxxviii-lxxxii.
- Akta Hak Asasi Manusia 1998 (United Kingdom).
- Akta Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia 1999 (Akta 597).

- Amnesty. (2021, 1 Jun). *Kenyataan media bersama PDRM gagal untuk melindungi tahanan: Masyarakat sivil menuntut akauntabiliti polis dan IPCMC*. Amnesty. <https://www.amnesty.my/2021/06/01/kenyataan-media-bersama-pdrm-gagal-untuk-melindungi-tahanan-masyarakat-sivil-menuntut-akauntabiliti-polis-ipcmc/>
- Anthony, T., & Blagg, H. (2021). Biopower of colonialism in carceral contexts: Implications for aboriginal deaths in custody. *Journal of bioethical inquiry*, 18(1).
- Anwarul Yaqin. (2007). *Legal research and writing*. Lexis Nexis Malaysia.
- Arahan Amalan No. 2 tahun 2019.
- Artikel 12 Perjanjian Antarabangsa mengenai Hak Ekonomi, Sosial dan Budaya (ICESPR) 1976.
- Attorney General of Malaysia v. Mohd Kassim Bin Mohd Hamid [2020] *MLJU* 1292.
- Bab 3 Bahagian D(3) Arahan Amalan Bil. 2 Tahun 2019.
- Bab XXXII Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593).
- Baban v. Australia (Communication No. 1014/2001) (Human Rights Committee, UN Doc CCPR/C/78/D/1014/2001, 6 August 2003).
- Bahagian 5(B)(a) hingga (d) Arahan Amalan Bil. 2 tahun 2019.
- Clements, C. (2006). Inquest into the death of Mulrunji, Townsville: Office of the state coroner. http://www.justice.qld.gov.au/courts/coroner/findings/mulrunji2_70906.pdf
- Coroners Act 2008 (Australia).
- Dorries, C. (2014). *Coroners court: A guide to law and practice* (3rd Eds.). Oxford University Press.
- Evidence Act 2008 (Victoria).
- Felder, R. D. (2009). A coroner system in crisis: The scandals and struggles plaguing Louisiana death investigation. *Louisiana Law Review* 627.
- Garner, B., A. (2004). *Black's law dictionary* (8th Eds). Cambridge Dictionary Online. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/coroner>
- Hemsworth v. United Kingdom [2013] *ECHR* 683.
- Ho Kooi Sang v. Universiti Malaya [2004] 2 *MLJ* 516.
- Human Rights Act 1998 (United Kingdom).
- Hunt, P. (2008). The health and human rights movement: Progress and obstacles. 15 *JLM* 714.
- In Re Inquest into the Death of Sujatha Krishnan, Deceased [2009] 5 *CLJ* 783.
- Indigenous Rights Under the Federal Constitution [2021] 2 *MLJ* lxxix.
- Jago v. Anti-Discrimination Tribunal [2021] *TASSC* 10.
- Jordan v. United Kingdom (2001) 37 *EHRR* 52.
- Landau, J. (2021). Inequality of arms?. *New Law Journal*, 171, 7938.
- Kaliamah a/p Rajan dan lain-lain lwn. Superintendan Wooi Kooi Cheang, Ketua Polis Daerah Tampin, Negeri Sembilan dan lain-lain [2020] 12 *MLJ* 334.

Kanun Tatacara Jenayah (Akta 593)

- King, M. S. (2008). Non-adversarial justice and the coroner's court: A proposed therapeutic, restorative, problem-solving model. *Journal of law and medicine*, 16(3), 442–457.
- Koh, Jun Lin, & Koh, Aun Qi. (2018, 5 Mac). *Kematian dalam tahanan: Di sebalik statistik*. Malaysiakini. <https://pages.malaysiakini.com/deathincustody/my/>
- Koperal Zainal bin Mohd Ali & Ors v. Selvi a/p Narayan (joint administrator and dependant of Chandran a/l Perumal, deceased) & Anor [2021] 3 MLJ 365.
- Kracke v. Mental Health Health Review Board (2009) 29 VAR 1.
- Luqman Arif Abdul Karim. (2021, 29 Mei). EAIC pandang serius kematian dalam tahanan. *Berita Harian*. <https://www.bharian.com.my/berita/nasional/2021/05/822173/eaic-pandang-serius-kematian-dalam-tahanan>
- Malaysiakini. (2020, 11 Ogos). *Bagaimana tahanan bergari boleh jatuh hingga maut di mahkamah?* Malaysiakini. <https://www.malaysiakini.com/news/538179>
- Mansoor Saat. (2020). Kebebasan bersuara dan komentar netizen terhadap isu Muhammad Adib di *Berita Harian Online, Jurnal Wacana Sarjana*, 4(3), 1–9.
- Matthews, P. (2002). *Jervis on the office and duties of coroners* (12th eds.). Sweet & Maxwell.
- McKerr v. The United Kingdom [2001] ECHR 329.
- Medien, K. (2021). Israeli settler colonialism, humanitarian warfare, and sexual violence in Palestine. *International Feminist Journal of Politics*, 23(5), 698–719.
- Michael Barnes et al. (2014). Intake rigor: Ensuring only reportable deaths become coroners' cases. *Journal of Law and Medicine*, 21(3).
- Mimi Kamariah Majid. (1995). *Inquiries of deaths*. University of Malaya.
- Momcilovic v. The Queen (2011) 245 CLR 1.
- Nehaluddin Ahmad et al. (2020). Drones are Peeping You: A critical analysis of right to privacy and surveillance. 6 MLJ xxxvi.
- Nora Anne Quoirin [2021] 1 LNS 6.
- Nurfajri Ismail. (2010). Application of international convention on human rights in British coronial system as an example for Malaysia. *Jurnal Undang-undang*, 14, 35–53.
- O'Brien, J. (2009). Human rights in coronial inquests. *Law Society Journal*, 32. <https://www.humanrights.gov.au/publications/law-society-journal-2009-human-rights-coronial-inquests>
- Opening of the Legal Year 2020 Ceremony Moving Forward Reshaping Judicial-Reforma Tripartite Synergy [2020] 1 MLJ i.
- Patricia Armani Da Silva v. The United Kingdom [2010] ECHR 150.
- Perkara 5 Bahagian II Perlembagaan Persekutuan Malaysia.

- PP v. Shanmugam & Ors [2002] 1 *LNS* 160.
- R (Amin) v. Home Secretary [2003] *UKHL* 51.
- R (Humberstone) v. Legal Services Commission [2010] *EWHC* 760.
- R (L (A Patient)) v. Secretary of State for Justice [2008] *UKHL* 68.
- R (Middleton) v. West Somerset Coroner [2004] 2 *AC* 182.
- R (on R (on the application of Morahan) v. Her Majesty's Assistant Coroner for West London [2021] *EWHC* 1603 (Admin).
- R (on the application of Turner) v. Secretary of State for Work and Pensions (Equality and Human Rights Commission intervening) [2021] *EWHC* 465 (Admin).
- R (on the application of Wandsworth Borough Council) lwn Her Majesty's Senior Coroner for Inner West London [2021] All ER (D) 60 (Apr)[2021] *EWHC* 801 (Admin).
- R v. Coroner for North Humberside and Scunthorpe; Cth Jamieson [1995] *QB* 1.
- R v. Metcalf and others [2021] Lexis Citation 97.
- R v. Soldier A and Soldier C [2021] *NICC* 3.
- R. (Begum) v. Denbigh High School Headteacher and Governors [2006] *UKHL* 15 (HL).
- Rabone v. Pennine Care NHS Foundation (2012) *UKSC* 2.
- Ray Watterson. (n.d.) *Sisters Inside; Aboriginal & Torres Strait Islander Legal Service* (Qld) Ltd; Victorian Aboriginal Legal Service Co-operative Limited; Deaths in Custody Watch Committee WA.
- Re an Inquest into the Death of McElhone [2021] *NICoroner* 1.
- Re Application under the Major Crime (Investigative Powers) Act 2004 [2009] *VSC* 381.
- Re Rumie Mahlie, Deceased [2007] 10 *CLJ* 697.
- Re Teoh Beng Hock [2010] 1 *MLJ* 715, [2010] 2 *CLJ* 192.
- Regina (Smith) v. Oxfordshire Assistant Deputy Coroner (Equality and Human rights Intervening) [2011] 1 *AC* 1.
- Reports on Human Rights Practices for 2011: Malaysia. 2011. [31 Mei 2021] Bureau of Democracy, Human Rights and Labor, U. S. Department of State. <https://2009-2017.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2011humanrightsreport/index.htm?dlid=186286>
- Restorative, Problem-solving Model. 16 *JLM* 442.
- Rich v. Attorney-General (New South Wales) [2013] *NSWCA* 419.
- Rothwell, R. (2021). Cover story-Inquests-Looking for answers. *Law Society Gazette* 15 Fb16.
- Sara Lily & Anor v. PP [2004] 7 *CLJ* 335.
- Teoh Meng Kee v. PP [2014] 7 *CLJ* 1034.
- The Production and Dynamics of Statelessness and The Future of Legal Identity: The Case of Myanmar and Malaysia [2020] 1 *MLJ* cxii.

- Towuaghantse v. General Medical Council [2021] *EWHC* 681 (Admin).
- Tunku Sofiah Jewa. (1996). *Public International Law: A Malaysian Perspective* (Vol. 1.). Pacifica Publications.
- Utusan. (2021, 28 Mei). Malaysia sokong Palestin menentang pencabulan hak asasi Israel. *Utusan*. <https://www.utusan.com.my/terkini/2021/05/malaysia-sokong-palestin-menentang-pencabulan-hak-asasi-israel/>
- Zaidi Mohd Zain [2021] *MLJU* 722.
- Zia Akhtar. (2019). Coroners court and directions to juries in article 2 inquests. *Journal of Forensic and Legal Medicine*, 65.